

Perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaikutus sosiaaliturvaa sopeutettaessa

26.11.2025

Yrjö Mattila

Työssäkäyvät köyhät III

Rosebud Sivullinen Helsinki

Oikeusvaltion merkitys

- Oikeusvaltio tähtää mielivaltaisen julkisen vallan rajoittamiseen
- Lisääntyvä postliberalsmi uskoo enemmistön pidäkkeettömään valtaan
- Universaaleihin, ihmisoikeuksiin perustuva yhteiskuntajärjestelmä on yhä enemmän arvostelun kohteena
- Onko perustuslailla ja kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla enää merkitystä?
- Onko olemassa oikeuksien ydinsisältö, jota ei saa alittaa?

Perus- ja ihmisoikeuksien vaikutus

- Sosiaaliset ihmisoikeudet ovat työ-, sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen alaan kuuluvia perustavaa laatua olevia oikeuksia, joiden noudattamiseen valtiot ovat keskinäisellä sopimuksella sitoutuneet.
- Sopimusten perustana YK:n ihmisoikeuksien julistus
- Suomen perustuslaki sisältää sosiaaliset ihmisoikeudet.
- Suomen valtio on sitoutunut lähes kaikkiin keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin.
- Epäselvää:
- Kuinka paljon perustuslaki ja kv-sopimukset suojaavat vähätuloisten toimeentuloa?

Perusoikeudet talouden puristuksissa

- Pääministeri Orpon hallitusohjelma sisälsi runsaasti sosiaaliturvan tasoon ja kattavuuteen kohdistuneita säästötoimia.
- Sosiaaliturvaa supistamalla haluttiin tasapainottaa valtion taloutta ja vähentää valtion velkaa.
- Leikkaukset olivat niin merkittäviä, että vuoden 1995 perusturvauudistuksen kestävyys koetuksella.
- Perusturvaetuuksien alarajaa ei ole toistaiseksi määritelty PeVL käytännössä.
- Oikeustieteellisessä ja sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa minimiturvaa käsitelty vähän.

Leikkauksia runsaasti 10 vuodessa vv. 2015 – 2026

- Lapsilisien indeksisidonnaisuudesta luovuttu vuonna 2015, korotuksia 2023
- Perusturvaetuuksien indeksijäädytys 2016-2019 ja toisen kerran 2024-2027
- Työttömyysturvan sovitellusta päivärahasta 300 euron suojaosa ja lapsikorotukset pois, perusteena yksinkertaisuus ja tuleva yleistuki
- TT-turvan kiristystä, ansiosidonnaiseen pääsyyn ansiotulovaatimus ja edellytys yhden vuoden työssäolosta,
- TT- tuen porrasteinen aleneminen 20-25 %, tulorajan ylittävä osuus 20 % > 15 % Palkkatuettu työ ei enää täytä työssäoloehto, palkkatukea voidaan käyttää vain markkinaehtoiisiin paikkoihin, ei järjestöjä
- TT-turvan omavastuu-aika seitsemään päivään ja lomakorvausten jaksotus,
- Ikääntyneiden työttömien erityissuoja poistettu, kunnat ei enää velvollisia työllistämään, työllisyyspalveluista ei enää korotettua tukea
- Asumistukeen kiristystä, Neliökohtaiset enimmäisrajat,
- Häädöt lisääntyneet, TTT-asiakkaille kehotuksia muuttaa halvempaan asuntoon

Muutosten vaikutus vajaata työaikaa tekeviin

- Eniten vaikutusta nollasopimuslaisiin on ollut suojaosien (300 euro) ja lapsikorotusten poistuminen sovitellusta päivärahasta
- Työhaun kiristymisen (haku 4x/kk työhön, johon voidaan palkata) voi aiheuttaa menetyksiä.
- Työnteon ohessa on aktiivisesti haettava kokoaikatyötä, vaikka sen saaminen on kaikille nykyisin vaikeaa.
- Toimeentulotuen kiristymisen voi johtaa siihen, että sosiaaliturvan ja työn yhteensovitus ei enää toimi.

Perusoikeusuudistus 1995, onko enää merkitystä?

- Perusoikeusuudistus 1995 hyväksyttiin laman tunnelmissa
- Lainsäätäjälle annettiin toimeksianto turvata perustoimeentulo tilanteissa, joissa yksilöillä ei ole mahdollisuutta hankkia toimeentuloa sairauden, työttömyyden jne. vuoksi.
- Perustuslakivaliokunta linjasi jo ensimmäisissä päätöksissään, että sosiaaliturvaa suunnataan ja kehitetään yhteiskunnan *taloudellisten voimavarojen mukaisesti ja etuuksien saamiselle voidaan asettaa ehtoja.*
- Vuosina 1996-2025 on löytynyt monia syitä, joilla sosiaaliturvan leikkaukset on voitu hyväksyä eduskunnassa yksinkertaisella enemmistöllä (talouden tila, leikkauksen vähäisyys, kestäkyky tulevaisuudessa, ei puututtu sosiaaliturvan ydinalueeseen).

Perusoikeuksien rajoittamisedellytyksistä

- Perusoikeuksien rajoittumisedellytysten mukaan rajoituksesta tulee säätää lailla
- Rajoitusten tulee olla tarkkarajaisia ja niiden on oltava riittävän täsmällisesti määriteltyjä
- Rajoitusperusteen hyväksyttävyyсарviointi esivaiheena ennen varsinaista suhteellisuusperiaatteen arviointia
- Hyväksyttävyys voi liittyä painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen
- Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta

Ongelmia perusoikeuksien käytännössä

- Leikkauksia on perusteltu heikolla valtiontaloudella yleisesti, ei enempää yksilöintiä.
- ”Köyhien” ”Kokemusasiantuntijoiden” ääntä ei ole kuulla leikkausten valmistelussa eikä valiokuntakäsittelyssä.
- Perusturvaetuuden alarajaa ei ole määritelty.
- Toimeentulotuen tason sanotaan olevan korkeampi kuin PL 19 § 1. tarkoittama välttämätön toimeentulo ja huolenpito.
- 19 § 2 tarkoittaman perustoimeentulon turvan alaraja epäselvä.
- KV-sopimusten ihmisoikeussäännökset ovat vasta viime vuosina tulleet valiokunnassa keskusteluun.
- Sopimukseen sisältyvä toimeenpanovelvoite valtiolle jätetty huomiotta

PeVL:n linjanvetoja

- Taloudelliset reunaehdot jo v. 1996
- Lapsilisien indeksijäädytykset vv. 2012 ja 2015 loivat pohjan tulevaisuuteen
- V. 2014 ”Suomen taloudellinen tilanne on olennaisesti heikentynyt”
- Lapsilisien indeksisidonnaisuuden poisto katsottiin merkitykseltään **vähäiseksi** ottaen huomioon Suomen taloudellinen tilanne
- V. 2017 indeksijäädytys: ”Valtiontalouden **pitkäaikaiseen kantokykyyn** liittyvät tekijät”

Indeksijäädytys ei kokonaisuutena arvioiden heikennä niin olennaisesti 19 § 2 mukaista turvaa, että sääntely olisi perustuslain vastainen.

Linjanvetoja...

- Asumistuen leikkaukset v. 2024: Suomen julkisen talouden alijäämä on mittava. Ei olennaisesti puututa perustuslaissa turvattujen oikeuksien tasoon.
- Vuoden 2024-2027 indeksijäädytys: Linja luotu, julkisen talouden tila etuuksien mitoituksessa otettava huomioon. Kynnys korkea indeksijäädytyksissä. Ei heikentänyt niin olennaisesti PL 19 § 2 perustoimeentulon turvaa, että sääntely ei vastaisi momentin vaatimuksia (-10 % alennus)

Etuuksien minimitaso määrittämättä

- PeVL on pitänyt joitakin leikkauksia merkittävinä, mutta ei katsonut sen *olennaisesti puuttuvan perustoimeentulon turvaan*. Etuuden saamiseen voidaan asettaa *ehtoja*.
- *Ehdoilla ei ole mitään alarajaa*.
- Valtion velvollisuus? (Perustuslaki 19§) Onko sellaista enää?
- ”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”
- 19§2: ”Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella”

YK, ILO ja Euroopan neuvosto asettavat toimeenpanovelvoitteita

- Sosiaalisia ihmisoikeuksia ja velvoitteita toimeenpanosta sisältyy YK:n, ILO:n, Euroopan neuvoston sopimukseen.
- Sopimuksissa määritelty minimitaso, jota ei saa alittaa
- Suomi saanut huomautuksia sosiaaliturvan liian alhaisesta tasosta, mutta Suomi ei hyväksy valvontaelinten tulkintaa..
- Valvontaelimet ottaneet Suomen erityistarkkailuun. Suomi saanut kehotuksia korottaa etuuksien tasoa.
- Euroopan sosiaalisen peruskirja: Vuonna 2023 ekvivalentti mediaanitulo oli tilastokeskuksen mukaan 33 282 euroa/v
- Peruskirjan tasoinen perusturva (50 % ekvivalentista mediaanitulosta) 1360 euroa/kk (nettona)

Sallivatko ihmisoikeussopimukset leikkauksia?

- Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, että sosiaaliturvajärjestelmän kestävyys ja julkistalouden tasapainoon voivat olla hyväksyttäviä perusteita sosiaaliturvan leikkauksille.
- Leikkauksia ei tulisi tehdä sellaisina taloudellisesti vaikeina aikoina, jolloin tarve sosiaaliturvajärjestelmän luomalle suojelulle on suurin.
- On ilmeistä, että vv. 2023-2026 leikkauksissa ei ole pohdittu niitä rajoja, joita ihmisoikeussopimukset leikkauksille asettavat (esim. Euroopan sosiaalinen peruskirja G-artikla).
- Perustelut Suomen taloudesta ottamatta huomioon etuuksien tarvitsijoiden intressejä. Peruskirjassa yksityiskohtaisempia ehtoja.

Perustuslakivaliokunta ja KV-velvoitteet

- Perustuslakivaliokunnan tulee PL 74 §n mukaan antaa lausuntonsa sen käsittelyyn tulevien lakiehdotusten ja muiden asioiden perustuslainmukaisuudesta sekä **suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin**
- Kansainvälisten sopimusten velvoitteet eivät ole aiemmin näkyneet PeVL:n lausunnoissa huolimatta 74 §:n velvoitteesta.
- PeVL on maininnut kv-sopimusten velvoitteet (erityisesti Euroopan sosiaalinen peruskirja) ja ilmoittanut suhtautuvansa vakavasti valvontakäytännössä tehtyihin huomioihin.
- Valiokunnan mielestä valtioneuvoston tulee pikaisesti aloittaa asiaa koskeva perusteellinen tarkastelu.
- Esityksen ei katsottu olleen perustuslain vastainen.
- Huolimatta PL 74 § valiokunta ei itse arvioi KV-sopimusten vaikutusta.

Perusturvaetuudet ja KV-sopimusten merkitys uudet leikkaukset eduskunnassa

- **Työttömyysturvan (TT)** muutosehdotus HE 108/2025 ja toimeentulotuen muutos HE 116/2025 eduskunnan käsittelyssä (voimaan 1.2.2026)
- *TT-etuuden saamista kiristetään*
- HE: Työnhakija menettää oikeutensa työttömyysetuuteen työnhakuun ja työvoimapalveluihin liittyvästä laiminlyönnistä ensin *seitsemäksi kalenteripäiväksi ja sitten....*
- toinen laiminlyönti *johtaa TT korvauksen keskeyttämiseen kokonaan*
- Korvaaminen jatkuu vasta kun työtön on tehnyt *kuusi viikkoa työtä. Mutta: Voivatko työttömät löytää työtä kuudeksi viikoksi nykyisen laajan työttömyyden aikana?*

HE 116/2025) voimaan 1.2.2026, toimeentulotuen kiristys

Toimeentulotuen määrää alennetaan 2-3 % ja 150 euron suojaosa poistuu.

TTT saamisen ehtoja kiristetään: Ensisijaista etuutta (työttömyysturva, asumistuki jne.) on aina haettava ennen kuin TTT voidaan hakea. Ilmoittauduttava työttömäksi ja haettava kokoaikatyötä.

Velvoite hakea koulutukseen ja kokemukseen sopivaa kokoaikatyötä (4 x/kk) koskee myös osa-aikatyöntekijöitä (nollasopimuslaiset!), kotiäitejä (jotka eivät saa kotihoiton tukea) sekä sairaita (jotka eivät saa sairauspäivärahaa tai eläkettä). *Lääkärin toteama työkyvyttömyys ei enää vapauta TTT – hakijaa työnhausta, ellei makseta sairauspäivärahaa.*

Ei alenneta, jos ihmisarvoinen elämä vaarantuu (HE 116/2025)

- *TTT maksetaan 40 tai 50 prosentilla alennettuna niin kauan kuin TT-korvaus on keskeytyneenä (max 6 kk). TTT :llä ei enää voi paikata työttömyysturvan keskeytystä.*
- *Lievennys alentamiseen (Kela päättää):*
- *Perusosan alentaminen voidaan tehdä vain, jos alentaminen ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana.*
- Uusi alennettu TTT määrä 50 % alennuksella on 279 euroa/kk
- Tähän asti vain 10 %:ssa tapauksista on Kela tehnyt lievennyksiä alennuksiin. Jos sama linja jatkuu **moni joutuu elämäänsä alle 300 euron kuukausituloilla kuusi kuukautta.** Tuleeko siitä perustuslain mukaisten etuuksien alaraja?

PeVL 43/2025, TyVL 11/2025

- PeVL 108/2025 Ei huomauttamista työttömyysturvan kiristykseen, ehtoja voidaan asettaa
- TyVL 116/2025 Ei huomauttamista toimeentulotuen kiristykseen
- Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta painottaa perusosan alentamisen edellyttävän tapauskohtaista harkintaa, jossa on turvattava ihmisarvoisen elämän edellyttämä välttämätön toimeentulo.
- Valiokunta myös korostaa asiakkaiden neuvonnan ja ohjeistuksen merkitystä, jotta tahattomat velvoitteiden laiminlyönnit voidaan välttää.

Yleistuki alkaa 1.5.2026

- Yleistukeen pyritään asteittain vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteena on yksi yleistuki sisältäen perusosan elämiseen, asumisosan asumiseen ja harkinnanvaraisen osan viimesijaiseksi turvaksi.
- Määrät ja ehdot nykyisellä tasolla. Ensin yhdistetään työttömyysturvan peruspäiväraha ja työmarkkinatuki
- Yleistuki vähenee työtulojen noustessa lineaarisesti, jolloin työstä käteen jäävä tulo on helpommin ennakoitavaa ja työnteko kannattaa nykyistä paremmin.
- Tulevaisuudessa perusturvaetuuden myöntämisen ehdot ja perusteet ovat erilaiset riippuen elämäntilanteesta.
- Englannin ”Universal Credit” mallina.

Kiitos!

- Mielenkiinnosta